

Universitätsbibliothek Wuppertal

Hugonis Grotii De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres

Grotius, Hugo

Hagae Comitis, 1680

Commentatio in epistolam Pauli apostoli ad Philemonem

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-868](#)

HUGONIS GROTI

COMMENTATIO
IN
EPISTOLAM
PAULI APOSTOLI
AD
PHILEMONEM.

ΠΑῦλος διάποστος Χριστοῦ ἡγεμόνος, Paulus vinclitus Christi Iesu] Romæ agens sub militis, eadem catena vincliti, custodia, Actor. xxix, 16. Genitivus hic causam significat, ut & infra 9. Ephes. iii, 1. 11 Tim. 1, 8. pro quo Ephes. iv, 1. δισμούς οὐ κυρίου, vinclitus in Domino,

καὶ Τιμοθέος ὁ αὐτοφός, & Timotheus frater] Fratres vocabant se mutuo Christiani ob communem regenerationem. Timotheus perpetius ferme Pauli comitis, ut videre est 11 Tim. iii, 10. etiam Romæ ipsi aderat Ephes. 1, 1. Coloss. 1.

Φιλήμονος τὸ ἀγαπητόν, Philemon dilecto] Philemon nomen est Græcum, quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum naturalium scriptor quidam Plinio memoratur. Viderur habuisse Ephesi, ubi Onesimus postea episcopatu functus est, ut & Ignatii literæ, & alii scriptores tradunt. Hunc Philemonem dilectum sive carissimum vocat Paulus, quod eum interiore quadam amicitia, ut virum valde pium, complectetur.

ἡγέτη συνεργοῦ μηδενὸς, & adjutori nostro] id est uni presbyterorum illorum, qui Ephesi plures erant. Actor. xx, 17. omnes autem πετρούντες, atque etiam πετρούντας, queæ foemini ad Christum vocandis dabant operam, Apostoli sui operis adjutores vocabant. Rom. xvi, 3, 9. Philipp. ii, 25. Coloss. iv, 11.

2. ηγέτης τῆς ἀγαπῆς, & Appia dilecta] Appia nomen est Romanum, Πι mutatur in φ more Hebraeo.

ηγέτης τῆς συνεργοῦ μηδενὸς, & Archippo commilitoni nostro] Euangelista munus hic obiisse videtur, modo Ephesi agens, modo Colossis. Col. iv, 17. ubi postea cum resedit, ac sic Episcopum factum testatur Ambrosius. Tales ob molestiam muneris commilitones suos vocare Paulus solebat, ut videre est Philipp. ii, 25.

C O M M E N T A T I O

Kαὶ τῇ κατ' αὐτῷ σὺ εὐλόγος, οὐ Ecclesia que in domo tua est] ad Philemonem hoc referendum, cui præcipue inscribitur hæc epistola. In ejus domo complures erant Christiani. Etiam tres Ecclesiam faciunt, teste Terulliano. Sic in Aquilæ, & Priscillæ domo, qui erant, ecclesia dicuntur, Rom. xv, 15. 1 Cor. xvi, 19. & qui in Nymphae domo, Col. iv, 15.

3. Χάρις ὑπὲν, καὶ εἰδὼν δόντας τὰς παῖδες ἡμῶν, καὶ πορεύεσθαι Cratia vobis, οὐ Pax à Deo Patre nostro, οὐ Domino Iesu Christo] precatur illis favorem Dei, & Christi, & prospera omnia, quæ Hebrei pacis nomine solent appellare. Vixit saepè hac preicatione Paulus, ut 1 Cor. 1, 3. 11 Cor. 1, 2. Galat. 1, 3. Eph. 1, 2. Col. 1, 2. 1 Thess. 1, 1.

4. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μη, Gratias ago Deo meo] Gratias Deo debemus pro donis non tantum in nos, sed & in alios collatis. Rom. 1, 8. 1 Cor. 1, 4. Ephes. 1, 16.

Παντού μνεῖα σὺ ποιεῖσθαί οὐ ἐπὶ τοῦ αεροσκοπῆσθαι μη, semper memoriam tui faciens in orationibus meis] eadem verba habes dicto loco Ephes. 1, 16, unde discas αεροσκοπία, orationes, hic dici omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non poscitur aliiquid, sed gratiae aguntur.

5. Ανέγειρε τὸν ἀπόλυτον τὸν πίστιν, audiens charitatem tuam οὐ fidem] Causam reddit suæ gratiarum actionis, qualem videbis & dictis locis. Rom. 1, 8. 1 Cor. 1, 4. Ephes. 1, 16. Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vide 1 Cor. XIII. Gal. v, 6. Ephes. vi, 23. 1 Thess. III, 6. 1 Tim. 1, 14; VI, 11. II Tim. 1, 13; II, 22.

Ὑπὲν τοῦτος τὸν πίστον, quam habes in Dominum Iesum] hoc ad fidem refertur.

Kαὶ εἰς πάντας τὰς ἀγίας, οὐ erga omnes sanctos] Hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Christiani omnes, ut Ephes. 1, 1. & alibi saepè.

6. Οὐπώς οὐ γνωρία τὸ πίστεως σὺν τούτῃ γένεται οὐ πιγμαντία τοῦτος ἀγαθός Τὸν υἱὸν εἰς Χριστὸν ἵνα εἴη, ut communicatio fidei tue efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod est in vobis in Christum Iesum] Est primum hic trajectio. Nam verba illa εἰς Χριστὸν ἵνα εἴη, in Christum Iesum, pertinent ad id quod præcessit τὸ πίστεως σύ, fidei tue. Deinde γνωρία τὸ πίστεως, communicatio fidei, positum est pro ipso fide, quæ Philemoni cum aliis illis Christianis erat communis. Et οὐ πιγμαντία in agnitione hic παραγίνεται, passive sumitur, habetque innotescendi significationem. Sensus enim est: eo spectabat tua ista dilectio, ut fides, quæ tibi cum aliis sanctis communis est, actuosa fieret, ac sic cognolceretur per bona illa opera, quæ abs te aliisque procedunt. Εὐρεγένεται, efficax fiat, hic dicitur eodem sensu quo πίστις δι' ἀγάπης οὐεξεργάτην, fides que per charitatem.

IN EPIST. AD PHILEM.

charitatem operatur. Gal. v, 6. Inde sequitur ἐπίγνωσις, id est, patescitatio eiusdem fidei. Ostenditur enim fides per Opera, Jac. 11, 18.

7. Χαρά τοῦ ἔχοντος πολλὰ καὶ τὸ δέκατον. Gaudium enim magnum habemus et consolationem] merito inquit gratias Deo pro istis vestris virtutibus habemus, quia nobis maximum inde gaudium, & in malis quæ Euangelii causa toleramus, solatium provenit. Sic & 11 Cor. VII, 4, 13. 1 Thess. 111, 7.

Οὐτοὶ τὰς ὀντότητας τῶν ἀγίων εἰναπέπιπον] Δῆλος τοῦ αὐτοῦ φύσεως, quia viscera sanctorum resuscitata sunt per te fratrem] ὀντότητα viscera hic pro animo, ut Sirach. xxx, 7. XXXIII, 5. Itaque εἰναπέπιπον] τὰς ὀντότητας resuscitata sunt viscera, & infra 20: εἰναπέπιπον μη τὰς ὀντότητας, refice mea viscera, parem sensum habet cum illo εἰνεπεπιπόντος τοῦ μονογενοῦς, refocillarunt meum spiritum, 1 Cor. XVI, 18. Pauperes, inquit, tranquillo sunt animo, eo quod experiendo didicrunt, in tuis divitiis paratum esse suis necessitatibus subsidium.

8. Διὸ πολλὰς τοῦ Χριστοῦ παθήσασιν ἔχον ἐπιτάσσου τὸ ἀντίκειον, Quapropter multam in Christo fiduciam habens precipiendi quod tui officii est]. Apostolica functio à Christo mihi injuncta hoc ius mihi dat, ut tibi Christianisque aliis ea præcipere possim quæ officii vestri sunt, Παραποτασιαί fiduciae vox ex Græco sermone ad Syros venit latiore significatu, ita ut sæpe ius, auerteritatem significet.

9. Διὰ τὸν ἀγίων πολλῶν τὸ δέκατον, propter charitatem magis obsecro] malo ut amicum precari per necessitudinem amicitiae nostræ.

Toiūτοις, cum sim talis] id est, ad preces descendō, cum talis sim, qualem me esse nolli.

Ωὐς παῦλος, nempe Paulus] tot Ecclesiarum conditor.

Περσεύτης senex] jam & proiecta aetate, cui multa concedunt, etiam ignoti.

Νῦν γοῦδεσμοι Γητᾶ Χειρῶν, nunc autem et vinculus Iesu Christi] id est, propter Christum vinculus, ut modo diximus. Magna debetur reverentia iis qui dura ferunt honestissimis de causis. Col. IV, 18. Ephes. IV, 1.

10. Παραγγελῶν, obsecro te] τὸ δέκατον οὐκ hic precandi, aut potius deprecandi habet significationem. Servi si quid delinquissent precatorum sibi parare solebant, ut notat ad Terentium Donatus. Similis est huic deprecatione Plinii pro Liberto Sabiniani epistola libri noni una & vicefima.

Περὶ τοῦ μονογενοῦς τοῦ δεσμοῦ μου, pro filio meo quem genui in vinculis meis,] quem hic Romæ dum vincitus sum Christum feci. Dei opus est regnare hominem. Sed tanta est eius bonitas, ut in nominis sui consortium ministros suos admittat,

1 Cor.

C O M M E N T A T I O

1 Cor. iv, 15. Galat. iv, 19. Sic & *salvare* dicuntur Apostoli,
Rom. xi, 14, & alii. 1 Cor. viii, 16.

*Tον ποτι ον αγεντο, qui tibi aliquando inutilis fuit] deprecantium
mos est rerum aperitatem verbis lenire. Onesimus non utilis mo-
do Philemoni fuerat, sed & damnum dederat. Conjuncta esse so-
lent fuga ac furtum. Itaque in Codice Justiniano titulum de servis
fugitivis sequitur ille de furtis, Martialis:*

*A pedibus didicere manus peccare proterva:
Non miror furem qui fugitivus erat.*

Et qui servum vendebant, promittere solebant furem non esse, fugi-
tivum non esse. L. Cum in venditione, L. Lucius §. ult. L. evicta-
re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis. L. Quia dicitur. D. de Em-
ptioribus. L. quoties. D. si familia furtum fecisse dicatur. L. Et em-
ptor §. venditorem. D. de act. empt. Varro 11 de re Rust. Seneca
Controversia 111, x1.

12. *Newi δέ εσι, καὶ ιμοι εὐχεντο, nunc autem εγώ μηδε τοιούτοις]* quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim sunt
τοῦ φίλων αἰκινού, alludit ad nomen Onesimus.

Oὐαῖτερόν, quem remisi] nempe cum hac Epistola.

Σὺ δὲ εἰ τοι, τετιγά τε εἴης απλάγχυντος λαβεῖς, Tu autem illum,
id est, *mea viscera, suscipe] αποστολούς* varias habet significatio-
nes, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut appareat
Acto. xviii, 26. Rom. xiv, 1, 3, xv, 7. Hic interpreter benignè in
domum recipere, quomodo Act. xxviii, 2. *τοῦ επιφερεῖν απλάγχυντα, mea*
viscera, ita est, ita mihi dilectum, quomodo viscera nostra diligimus.
Sic apud Plautum :

meum Corculum.

*Οὐέτο δέ τοι αρέτος εμεινειν, quem ego volebam tecum
retinere] Est hic indicativus pro subjunctivo more Greco. Voluisse
eum tecum retinere, nempe nisi obstatissent rationes aliae, quae jam
sequentur. De hoc loquendi genere, vide quae diximus ad Matth.
xxvi, 39.*

*Ια ωδε σος 21 εποιηθησαι, ut pro te mihi ministraret] ut mihi praesta-
ret, quae tu si hic essem præstiteras mihi omnia essem.*

*Εν τοις διορθοῖς Εὐαγγελίοις, in vinculis Euangelii] in his vinculis,
quae Euangelii causa sustineo. Idem loquendi genus, quod habui-
mus sup. 9.*

14. *Χωετος δὲ οὐδενικός εἶναι ποιηται, πράτη την αυτην
sententiam nihil volui facere] Nolui eo uti, nisi te ultro id volente.*

*Ια ωδε σος αρέτος τοιούτοις ενεποιησαι, ut ne velut
ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.] Si eum Paulus reti-
nuerit, non tam apparuerit voluntas Philemonis, quam si eum ad se
missum ipse ad Paulum remitteret. Seneca 11 de Benef. iv. *Sive*
*scire**

IN EPIST. AD PHILEM.

scire an velim, effice ut possim nolle. Ex auctor voluntarium, & auctor necessarium, sive τὸ κατ' αὐτόκλητον ex necessitate inter se opponuntur, ut i Perr. v, 2. Sic libera voluntate aliquid exsequi, & ex necessitate, inter se opponit Paulus Jurisconsultus l. Atqui natura. Si libero. D. de negotiis gestis. Laus autem non debetur nisi liberis actionibus.

15. Τάχα τὸ ἀγέτην, forsitan enim ideo] quasi dicat, forte id Dei consilium fuit, cum eum fugere permisit. Confer Gen. xlvi, 5.

Ἐξεριθὼν, discēpit] Vides & hic quod modo diximus, lenitate verbi mitigari id quod in re est asperum. ἐξεριθὼν dixit, pro fugit. Talia sunt, quae Græci & φυσιοφύσεις honestas appellations vocant.

Πέρος ὁ ἄρχον, ad horam] id est ad modicum tempus. Idem locundi genus ii Cor. viii, 8. Gal. ii, 5. i Thess. ii, 17.

Ὕπανθρωπος αὐτὸν ἔχει, ut eternum illum recipias] ut à me cor-rectus perpetuo tibi sit utilis. Αἰώνιος eternum ita hic dictum, quo-modo apud Horatium Serviū eternum. Doctrina Euangelica non tollit statum differentias, & imperia dominorum in servos, ut apparet i Tim. vi, 1, 2. Tit. ii, 9. i Petr. ii, 16. Ephes. vi, 5, 6. Coloss. iii, 22. Nulla ergo causa est, cur Christianus, qui ut Do-minus in servos habere imperium potest, non possit habere in sub-ditos, ut princeps. Paria sunt in domo dominus, in regno rex. Se-neca 111 de beneficiis, 18. Si servo, quo minus in nomen meriti per-veniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor. idem istud obstat & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub-dispari titulo, varia in illos licent. Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter se æquat. Nam & servos male meritos domini non adito magistratu torquere, imo & occidere poterant. L. i, D. de his qui sui, vel alieni juris sunt. Inst. cod. tit. §. In potestate. Nec Romæ tantum id jus fuit, sed & in Græcia. Vide Senecam Controversia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos do-cent dicta Juris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex quo Christiani facti sunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus regi-bus, si tam reges tunc fuissent Christiani, quam multi dominorum erant Christiani. Et Nicodemus & Josephus Arimathensis senatores fuisse, cum imperio, & puniendo potestate. Nam senatus tam pu-blicus populi, quam urbis Hierosolymitanæ jus verberandi habebat, ut apparet Matth. x, 17. Acto. v, 48. i Cor. xi, 24. imo & mor-te puniendo, si quando Romani id permitterent, sicut generalem permisum habebant Iudei occidendi alienigenam, qui intra templi septa intralset. Hos tamen senatores, discipulos suos, Christus nunquam monet, ut ab eo munere desisterent. Et si id fecisset, ru-pisset haud dubie legem, quæ legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fungi eo munere, quod longe ab ipso absuit, quidum

vitam

C O M M E N T A T I O

Vitam egit mortalem factus fuit sub lege. Gal. iv. nec ullam ejus partem infregit ipse, aut aliis infringendi autor fuit.

16. ἀπὸ τοῦ ὡς δόλου, non jam ut seruum] Supple tantum, quod sequentia ostendunt. Sæpe apud omnes gentes, maximè vero apud Hebreos, haec particula subauditur: deinde repetendum ex superioribus αποστολαῖς suscipe.

'Απὸ τοῦ δόλου, sed supra seruum] pertinentem ad te non solo jure herili, sed &

'Αδελφὸν ἀγαπήν, fratrem dilectum] nempe Christianis omnibus.

Mελισμὴ μηδὲ, maxime mihi] mihi qui ejus operam fidem sum expertus.

Πότερον μετάποτος, quanto autem magis tibi] tibi multo carior, quam mihi esse debet, quia in tuo usu semper futurus es, dum voles.

Καὶ τὸ σκεψί, οὐ in carne] Corpus Onesimi non tam ipsius est, quam tuum est, καὶ τὸ κέρατον, possessione οὐ usu. Apud Aristophanem Cario:

Τὰ σώματα τὸ σῶμα εἴη τὸ νύχιον
Κεραῖον οὐ δαιμόνιον, αὐτὰ τὸ εἰρηνικόν.
Domino dominium corporis non das sui
Fortuna, sed ei qui suum prelio facit.

Solent permisceri inter se σάρξ caro & σῶμα corpus, ut appareat ex Hebreo. Soph. i, 17. Ezech. x, 12, & alibi, collatis versionibus Grecis & Latinis.

17. Εἰ δὲ ἐμὲ ἔχεις σωματὸν, Si ergo me habes socium] Si me habes pro amico, ac propinde rerum tuarum participe.

Παρεγγλαῖον αὐτῷ, suscipe illum] non modo pœnam, quam jure tuo exigere poteras, ci condona, sed & benignè cum excipe. In domum, in animum recepisti, dixit in re plane simili Plinius in Epistola ix, 24.

Ως ἐμὲ, sicut me,] nam amicus Paulo cum esset Onesimus, quod ipsi prestabatur, Paulo ipsi prestari videbatur.

18. Εἰ δὲ πηδίκοι σε, Si autem aliquid nocuit tibi] si quid fugiens abstulit.

Η δοθεῖσα, aut debet] aut si ex rationibus tuis reliquator erat. Nomen generis pro specie.

Τέτοιο ἐμῷ ἐποδῷ, hoc mihi imputa] in meis rationibus imputa. Me pro eo fac tuum nomen.

19. Εγὼ Παῦλος ἐγράψα τῇ ἐμῇ χειλὶ, Ego Paulus scripsi media manu] Ut certus sis, habes hic manum meam. Poteris me ubi voleas convenire ex chirographo. Hoc est, quod scribere cautionem

IN EPIST. AD PHILEM.

vocat Scholia ad L. Titius D. que res pignori. Addel. lect. D.
Si certum petatur. & L. Aurelius. §. quidam. D. de liber. leg.

'Εγώ δέσποινω, Ego reddam] hoc Latinè dicitur pecuniam constitutere, de quo titulus est in Digestis. Forma ipsa continetur his verbis, ἐγώ δέσποινω, aut satisfaciā tibi, ut habet Novellā cxy, 6. Quæ inferi solet titulo Codicis, de pecunia constituta. Sic in l. Eum qui, §. Julianus, Formula hæc legitur: *Scripsi secundum mandatum Seji, si quid tibi debitum approbatum erit, me tibi cauturum, & soluturum sine controversia.* Et alia, L. quidam eodem titulo: *Decem que Lucius Titius ex arca tua multa accepereat, salvia ratione usurarum, habes penes me domine.* Constitui autem pecunia potest, etiam quæ naturaliter tantum debetur, L. i. §. debitum. D. dicto titulo. Servi Dominis debere possunt, non quidem civiliter, sed natura: L. stipulati. §: adhiberi, cum lege sequente. Sic & pro obligatione naturali recte fidejussor accipitur. L. fidejussor. §. fidejussor. D. de fidejussoribus.

'Ινα μὲν λέγω σοι ὅτι οὐ σωτήρ μητρὸς φείλεις, ut non dicam tibi, quod τὸ τεῖχον μοι debes] Est χῆρα figura τὸ δρυστήριον sive reticentiae, cum dicimus omittere nos velle quod maxime dicimus. Poteram dicere ait Paulus, te non tantum rerum tuarum, sed & tui ipsius mihi esse debitorem: nempe quia Philemon si absque Paulo fuisset, mansisset in crassis tenebris vitiosque, longè à spe salutis.

20. Ναὶ μέλει, ita frater] Ναὶ hic est precantis, ut apud Hebreos.

'Εγώ σὺ ἀναβολῶ εἰς κυρίον, ego te fruar in Domino] id est, licet mihi gaudere de tuis in Christo prospectibus. Syr. xxx, 2, ὁ πατέρων τὸν αὐτὸν, ὃντες ἐπὶ αὐτῷ, qui castigat filium suum, gaudebit in eo. Ignatius ad Magnesios: Δικαιός Σωτήρ. Οὐ καὶ ἐγώ ἀναβολῶ, Diaconi Sotionis quo ego gaudeam. Idem ad Ephesios: ἀναβολὴν ἔμων. Αλλα γάρ, gaudeam vobis semper.

'Ανδινεσθε με τὸν αὐλαίγχρονον κυρίον, resice viscera mea in Domino] id est propter Christum fac me tranquillum hac de re.

21. Πεπονίσας τὴν ἵτανγήν στέρεωσάσθαι, confidens in obedientia tua scripsi tibi] Fiduciam mihi fecit, cognita illa tua, quam Evangelio praestas obedientia. Ita ἵτανγή obedientia sumitur Rom. i, 5. xv, 18. xvi, 19, 26. 11 Cor. vii, 15. x. 5, 6. 1 Petr. 1, 14, 22.

'Εδος ὅτι οὐ κατέχει λέγω πονεῖται, sciens quoniam & super id quod dico, facies] pro certo habeo plus te facturum, quam ego audeam poscere.

22. Ἀμαρτίας τοιούτους μητρὸς εγίνεται, simul autem & para mihi hospitium] Hospitium para. ita sumitur εγίνεται hospitium. Actor. viii, 23, & apud Josephum & alios.

Ἐλπίζω

COMMENTATIO

^{Ἐλπίδων ἐπὶ τῷ περιστατῶν ὑμῶν γνωσθεῖσμα μητέ}
nam spero per orationes vestras me donatum iri vobis. I spero fore ut
ad preces vestras Deus me (id est adventum ad vos meum) vobis
concedat. Sunt qui spem hanc Pauli impletam putant, & liberatum
cum à vinculis iisse in Asiam: redisse Romam.

23. Αὐτούς οὐ Επαφρόδιον, Salutant te Epaphras] Nomen
plenum est Επαφρόδιος Phil. 11, 25, IV, 18. Contractum Επαφρόδιος
Col. 1, 7, IV, 12. Cujus generis nomina in ἀγροῦ contracta multa ad-
duximus ad Lucæ initium.

Οὐ σωματικῶν μη, conceptivus meus] Unus eorum, quo-
rum mentio Actor. XXVII.

Ἐν Χριστῷ ἡμῖν, in Christo Iesu] id est propter Iesum Christum,
ut supra 20.

Mārcus, Marcus] is cuius mentio Actor. XII, 12, 25, XV, 37,
39. Coloss. IV, 10.

24. Δημήτριος, Demas] cui plenum nomen Demetrius. Nomina-
tur Coloss. IV, 14, II Tim. IV, 10.

Λαζάρος Lucas] Medicus qui Euangelium & Acta nobis dedit. VI.
de Col. IV, 14, II Tim. IV, 11.

Οἱ σωματικοὶ μη, adjutores mei.] Vide supra 1.

Ἡ γὰρ ἡ κυρία ἡ μαῖα Ἰησοῦς Χριστός, Gratia Domini nostri Iesu
Christi] Favor Christi,

Μή τοι περιποθέσαι μηδὲν, cum spiritu vestro] id est, sit vobis-
cum: Eadem locutio Gal. VI, 18. Alibi pro eo dixit μηδὲν μηδὲν, καὶ
περιποθέσαι μηδὲν, vobiscum, & cum omnibus vobis.

Αμέν, Amen] Est vox quam Ecclesia respondebat lectis episto-
lis. Ideo omnibus Pauli epistolis coepit adscribi. Vide quae ad Matth.
VI, 13.

F I N I S

HUGO